

Boek van de maand

Leefregels voor moslims in het Westen

L.W. de Graaff

Bij het woord *fatwa* denken de meeste mensen aan een islamitisch doodvonnis. En dat is te begrijpen. Twintig jaar geleden (14 februari 1989) werd door ayatollah Khomeini het doodvonnis over de schrijver Salman Rushdie in een fatwa uitgesproken. Zo heeft het woord *fatwa* bekendheid gekregen.

De betekenis van een fatwa is evenwel veel breder. Een fatwa is een religieus advies in de vorm van een formeel antwoord gegeven door een religieus specialist op een aan hem gestelde vraag. De hoogleraren Herman Beck en Gerard Wiegers geven in hun boek *Moslims in een westerse samenleving* uitgebreid aandacht aan fatwa's op allerlei gebied. De ondertitel van hun boek luidt: 'Islam en ethiek'.

Leven naar de Twaalf Geboden

In de ethiek gaat het, kort gezegd, over wat goed en wat kwaad is. En voor de islamitische ethiek is de *sharia* (de islamitische wet) het richtsnoer. Vandaar dat de auteurs eerst aandacht geven aan de bronnen van de sharia.

De belangrijkste bron voor de sharia is de Koran. In dit verband wordt speciaal gewezen op soera 17, 22-40. Deze verzen vormen de blauwdruk van de 'islamitische ethiek'. De auteurs hebben dit gedeelte uit de Koran in hun boek afgedrukt samen met de Tien Geboden uit Exodus 20. Om te laten zien dat er veel overeenkomsten zijn op dit punt tussen Bijbel en Koran. Overigens telt de passage uit de Koran twaalf geboden.

Naast de Koran is voor moslims de gewoonte van de profeet Mohammed maatgevend. Het Arabische woord voor gewoonte is *soenna*. Deze soenna is in overleveringen vastgelegd. Zo'n overlevering is een *hadith*. In de hadiths staan dus uitspraken van Mohammed die je in de Koran niet tegenkomt. Dit verklaart waarom de besnijdenis van jongetjes voor moslims verplicht is, terwijl het woord *besnijdenis* in de Koran niet voorkomt. Mohammed heeft hierover duidelijk uitspraken gedaan.

De Koran en de soenna geven niet op alle vragen een antwoord. Vandaar dat de derde bron voor de sharia is: de consensus (overeenstemming) tussen de moslimgeleerden. Deze *idjmâ* wordt gebruikt op grond van de volgende uitspraak van Mohammed: 'Mijn gemeenschap zal nooit eensgezind zijn in dwaling.'

Als vierde bron voor de sharia wordt vervolgens gebruikt de redenering naar analogie (*qiyâs*). Een voorbeeld. In de Koran wordt het drinken van wijn verboden omdat de gelovigen vanwege de bedwelmende werking niet in staat bleken het gebed correct te verrichten. In de Koran is geen sprake van drugs. Drugs hebben evenwel ook een bedwelmende werking. En daarom worden ze net als alcohol verboden.

Ten slotte wordt bij het bepalen van ethische richtlijnen zo nodig ook gerekend met de ‘gewoonte’, het ‘algemeen belang’ en het oordeel van de godsdienstwetenschappen. Met behulp van de bovenstaande bronnen worden alle menselijke daden onderverdeeld in vijf categorieën:

1. verplicht
2. aanbevolen
3. neutraal
4. afkeurenswaardig
5. verboden

Autoriteitscrisis

De soennitische islam kent geen centrale leerautoriteit (zoals een paus) die zich met bindend gezag tot alle soennitische moslims richt. Dat ligt bij de sjiitische moslims met hun *ayatollah's* wel anders. Het sjiïsme blijft in het boek van Beck & Wiegers buiten bespreking.

De soennitische moslims volgen in het algemeen de rechtsopvattingen van de rechtsschool waartoe zij behoren. Daarnaast zijn er instituties die van oudsher als erkende autoriteit gelden. Daarbij moeten we denken aan de Azhar Universiteit in Cairo (Egypte), het Presidium voor Godsdienstzaken in Ankara (Turkije), de grootmoefti te Djedda (Saoedi – Arabië), de Darul Uloom (‘het huis van de wetenschappen’) in Deoband (India) en de Zaituna (Tunesië).

De globalisering heeft op dit terrein intussen wel grote veranderingen met zich meegebracht. De strikte gebondenheid aan één bepaalde rechtsschool of institutie lijkt sterk te zijn afgenomen. En het internet maakt het gemakkelijker een aantal geleerden over eenzelfde kwestie te raadplegen. En daarmee komen we bij de kern van het boek *Moslims in een westerse samenleving*. Met name de moslims die in het Westen leven, hebben met deze veranderingen te maken. Zij bevinden zich in religieus opzicht in een context die sterk verschilt van het leefmilieu dat een traditionele interpretatie van de sharia veronderstelt. Vandaar dat de instituten in de islamitische kernlanden geen adequaat antwoord weten te geven op hun vragen over het leven in het Westen. De schrijvers spreken in dit verband over een autoriteitscrisis. De moslims gaan op zoek naar leraars en instituten die hun situatie wel kennen en leggen hun de vragen voor.

Moslims in een westerse samenleving

Herman Beck en Gerard Wiegers zijn beiden hoogleraar godsdienstwetenschap, in het bijzonder van de islam, aan resp. de Universiteit van Tilburg en de Radboud Universiteit Nijmegen. Ze hebben onderzocht welke vragen de in het Westen wonende moslims eigenlijk hebben. En ook aan wie zij deze vragen voorleggen. Verder of die vragen en ook de antwoorden anders zijn dan die in de kernlanden van de islamitische wereld.

Hun onderzoek heeft een overzicht opgeleverd op het gebied van het burgerschap in een westerse democratie, het alledaagse leven en de medische ethiek. En aan wat voor vragen moeten we dan denken? Ik noem er een paar.

Is het geoorloofd een geslachtsverandering te ondergaan? Mag je gebruik maken van het stemrecht in het land waar je woont? Is abortus geoorloofd? Mogen mannen het haar in een paardenstaart dragen? Mag je scheiden van een man die onvruchtbaar is? Mag een moslim trouwen met een christelijke vrouw? Is masturbatie geoorloofd?

Bij de bestudering van de verschillende islamitische websites blijkt dat er veel verwarring is binnen de islamitische wereld. Allerlei (zelfverklaarde) moefti's spreken elkaar tegen. Deze verwarring heeft onder meer te maken met de vraag of de sharia ook geldt voor de in het Westen levende moslims. Traditionele moefti's in de islamitische kernlanden vinden van niet. Zij houden vast aan de aloude indeling van de wereld in *dâr al-islâm* ('het gebied van de islam' – waar de islam de toon aangeeft) en *dâr al-harb* ('het gebied van de oorlog' – waar de moslims in de minderheid zijn). Daarbij zijn deze traditionele geleerden van mening dat de moslims die in *dâr al-harb* wonen, zich niet aan de sharia behoeven te houden. Dit betekent onder meer dat 'immorele' transacties met niet-moslims geoorloofd zijn. Wanneer we bedenken dat de moslims in het Westen zich in *dâr al-harb* bevinden, is wel duidelijk tot welke problemen dit kan leiden.

De meer moderne moefti's zijn afgestapt van deze traditionele indeling. Zij zien de hele wereld als *dâr al-da'wa* ('gebied van zending of geloofsgetuigenis'). En dat betekent in de praktijk dat de moslims in het Westen zich net zo goed aan de sharia ('islamitische wet') moeten houden als de moslims in de islamitische kernlanden.

Tegen deze achtergrond is in 1997 de Europese Raad voor Fatwa en Onderzoek opgericht. En de Raad heeft gekozen voor het standpunt dat de wereld vanwege de globalisering niet meer kan worden opgedeeld in *dâr al-islâm* en *dâr al-harb*. En de Raad neemt dan ook nadrukkelijk afstand van het standpunt dat moslims in het Westen zich 'immorele' transacties met niet-moslims zouden mogen veroorloven.

Een fatwa

Om duidelijk te maken hoe een en ander in de praktijk verloopt, geef ik een voorbeeld uit het boek *Moslims in een westerse samenleving*.

Dr. Ali Gomaa is grootmoefti van Egypte en voorzitter van de hoogste Egyptische Fatwa Raad. Hij kreeg via het internet de volgende vraag: *'Ik ben een jongeman die werkzaam is in een supermarkt in Nederland die toebehoort aan een andere persoon, eveneens een moslim, waar flessen wijn en varkensvlees verkocht worden. Ik heb naar een andere baan gezocht, maar ben er tot dusver helaas niet in geslaagd een andere betrekking te vinden. Wat moet ik nu doen?'*

De reactie van de grootmoefti komt, kort samengevat, op het volgende neer. Hij is van mening dat het moslims in het Westen is toegestaan varkensvlees en alcohol te verkopen. Eén van zijn argumenten is: volgens de geleerden van de hanafitische rechtsschool is het geoorloofd om zich buiten het 'gebied van de islam' in te laten met volgens de islamitische wet 'ongeldige, immorele' transacties met niet-moslims, wanneer dit zo uitkomt.

Deze fatwa heeft veel reacties opgeroepen omdat de fatwa de deur openzet voor moreel laakbaar gedrag van moslims in het Westen.

En het is opmerkelijk dat de Europese Raad voor Fatwa en Onderzoek tot een ander standpunt komt. De jongeman die bij MacDonald's werkte, werd aangeraden ander werk te zoeken; vervolgens, als dit niet lukte, moest hij aan de werkgever vragen hem van verplichtingen in dezen te ontheffen; ten slotte, als dit niet mogelijk was, moest hij aan het werk blijven en tegelijkertijd blijven zoeken naar ander werk.

Het is duidelijk dat de Raad vanaf zijn oprichting een appel doet op moslims in Europa om zich zo goed mogelijk te houden aan de sharia. De Raad wil tegenwicht bieden aan moefti's die het

‘toegestaan achten te stelen, zaken te vervalsen en andere misdaden te begaan in de ontvangende Europese landen.’

Beoordeling

De hoogleraren Beck en Wiegers hebben een voortreffelijk boek geleverd. Het geeft een goede inkijk in de dagelijkse praktijk van de islamitische ethiek. De inhoud wordt gedragen door een breed notenapparaat. Ook is een uitgebreide literatuurlijst toegevoegd. De toegankelijkheid van het boek is zeer goed dankzij een algemene index op namen en zaken.

De schrijvers onthouden zich van een oordeel over de door hen gepresenteerde gegevens met betrekking tot ‘islam en ethiek’. Wat dat betreft is het ook niet nodig dat een recensent zich daarover uitlaat.

Toch wil ik naar aanleiding van dit boek hierover een enkele opmerking plaatsen.

Bewust heb ik deze boekbespreking als titel meegegeven: ‘Leefregels voor moslims in het Westen’. De inhoud van de fatwa’s doet heel wettisch aan. Het bepaalt de lezer bij het gegeven dat de gemiddelde moslim zeer wettisch omgaat met zijn godsdienst. Dat wordt nog versterkt wanneer je moslims zelf hoort spreken over ‘bonuspunten’ die te behalen zijn wanneer ze bepaalde rituele handelingen verrichten, bijvoorbeeld door in de maand ramadan in de Koran te lezen.

Tegelijk moet hier worden gewaakt voor het maken van een karikatuur.

In de islamitische ethiek speelt het begrip *nîya* een grote rol. Met *nîya* wordt de ‘juiste intentie’ aangeduid. De *nîya* is fundamenteel voor de geldigheid van de rituele plichten. Er is dus geen ruimte voor het ‘mechanisch’ vervullen van de plichten.

Dat neemt niet weg dat er toch een hemelsbreed verschil blijft tussen de islamitische en de christelijke ethiek. En dat verschil heeft alles te maken met het al dan niet aanvaarden van Jezus Christus als degene die mensen van de zonde verlost. De afwijzing van Jezus als Zoon van God geeft aan het begrip genade in de islam een geheel andere inhoud. Een goede moslimse kennis zei eens tegen mij: ‘In feite moet ik mijn leven lang examen doen en ik weet niet wat de uitslag zal zijn.’ Toen kon ik antwoorden: ‘Voor mij is het examen al afgelegd en ik ben geslaagd.’ Hij begreep wat ik bedoelde.

N.a.v.: Herman Beck en Gerard Wiegers,

Moslims in een westerse samenleving. Islam en ethiek, Meinema, Zoetermeer, 2008, ISBN 978 90 211 4103 9. 268 pag., prijs € 21,50